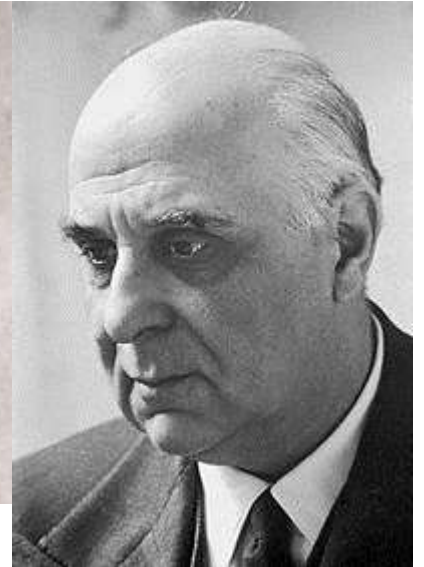

**ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1875-1940**

**Σημειώσεις για
το μάθημα των
Κειμένων Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας
της Β΄ Λυκείου.**

Δρ. Βαρβάρα Δημοπούλου

ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Προσδιορισμός. *Ρεαλισμός* είναι η αντίληψη ότι η τέχνη μπορεί και πρέπει να προσπαθεί να αποδώσει την πραγματικότητα. Στη λογοτεχνία ειδικότερα ο *ρεαλισμός* απαντά στην πεζογραφία (κυρίως στο μυθιστόρημα) και ταυτίζεται με τη *ρεαλιστική γραφή*, η οποία υλοποιείται ως μία όσο το δυνατό πιο πιστή και αντικειμενική αναπαράσταση του εξω-κειμενικού κόσμου με ακρίβεια και αληθοφάνεια.

Ειδικότερα, η ρεαλιστική πεζογραφία εμφανίζεται στον δυτικό κόσμο με διάφορες μορφές και τάσεις, οι κυριότερες από τις οποίες είναι: α) ο *ψυχολογικός ρεαλισμός* (π.χ. Φ. Ντοστογιέφσκι), ο οποίος εστιάζει στη διερεύνηση και ανάλυση του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου, β) ο *κοινωνικός ρεαλισμός*, στα πλαίσια του οποίου αντιμετωπίζονται με έντονη κριτική διάθεση η κοινωνία και οι δομές της και γ) ο *σοσιαλιστικός ρεαλισμός*, δηλ. η ακραία, προπαγανδιστική μορφή πεζογραφίας που αναπτύχθηκε στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Χρονολογικά όρια. Ο ρεαλισμός στη λογοτεχνία εμφανίστηκε στη Γαλλία στα μέσα του 19ου αιώνα με κύριο εκπρόσωπο τον μυθιστοριογράφο Gustave Flaubert (π.χ. στο έργο του *Madame Bovary*). Στην Ελλάδα εμφανίζεται με μικρή καθυστέρηση κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, εφόσον ως πρώτα ελληνικά ρεαλιστικά πεζογραφήματα θεωρούνται η *Στρατιωτική Ζωή εν Ελλάδι* αγνώστου συγγραφέα (1870) και ο *Λουκής Λάρας* του Δ. Βικέλα (1879). Στη συνέχεια καλλιεργείται συστηματικά σε όλες τις μορφές και τις παραλλαγές και σε συνδυασμό με το νατουραλισμό και την ηθογραφία.

Γενικά χαρακτηριστικά. Τα γενικά χαρακτηριστικά της ρεαλιστικής γραφής συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- α) Τάση προς την αντικειμενικότητα, δηλ. αντικειμενική στάση του συγγραφέα απέναντι στα γεγονότα που αφηγείται (ωστόσο, το υποκειμενικό στοιχείο αναπόφευκτα παρεμβάλλεται στην επιλογή και τη διαχείριση του αφηγηματικού υλικού).
- β) απουσία συναισθημάτων, κρίσεων και προσωπικών ερμηνειών εκ μέρους του συγγραφέα – δηλ. αφήνει τα γεγονότα να μιλήσουν μόνα τους, χωρίς να στοχεύει στον εντυπωσιασμό του αναγνώστη.
- γ) ο αναγνώστης σχηματίζει την εντύπωση ότι παρακολουθεί ο ίδιος τα γεγονότα να εκτυλίσσονται μπροστά στα μάτια του.
- δ) ο συγγραφέας επιλέγει οικεία θέματα και παρουσιάζει συνηθισμένες εμπειρίες, δηλ. αντλεί υλικό από την καθημερινότητα.
- ε) ο συγγραφέας τηρεί κριτική στάση απέναντι στην κοινωνία.

Ρεαλιστική τεχνοτροπία στο μυθιστόρημα. Τα ειδικά χαρακτηριστικά του ρεαλιστικού μυθιστορήματος συνοψίζονται στα ακόλουθα:

α) Το λογοτεχνικό υλικό αντλείται από την πραγματικότητα και μεταπλάθεται ανάλογα με τον ψυχισμό και την προσωπικότητα του μυθιστοριογράφου.

β) Ο συγγραφέας λειτουργεί ως παρατηρητής του εσωτερικού και εξωτερικού ανθρώπινου κόσμου, ωστόσο δε γίνεται φωτογραφική αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά εικονίζεται μία άποψη αυτής με ζωντάνια, πληρότητα και πειστικότητα.

γ) Οι ήρωες των έργων, μολοντί πλαστοί, συγκεντρώνουν τα βασικά γνωρίσματα της κοινωνίας και του πολιτισμού, στον οποίο ανήκουν, και άρα μπορούν να θεωρηθούν ως εκπρόσωποί του.

δ) Η ρεαλιστική μυθιστορηματική γραφή έρχεται να αναιρέσει το ρομαντισμό, τον οποίο και διαδέχεται, υπό το βάρος της τεχνολογικής προόδου (π.χ. εφεύρεση της φωτογραφίας) και των οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών.

ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ

Προσδιορισμός και βασικοί εκπρόσωποι. Ο νατουραλισμός αποτελεί ένα λογοτεχνικό κίνημα που συνιστά εξέλιξη του ρεαλισμού – ή ώθηση του ρεαλισμού στα άκρα – και εντοπίζεται στην πεζογραφία (κυρίως στο μυθιστόρημα) και στο θέατρο. Εμφανίζεται στη Γαλλία τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα ως απότοκο της ραγδαίας εκβιομηχάνισης, της εξέλιξης των θετικών επιστημών και της εισαγωγής της επιστημονικής μεθοδολογίας (παρατήρησης και πειράματος) στη φάση δημιουργίας του λογοτεχνικού έργου. Κυριότερος εκπρόσωπος του νατουραλισμού ήταν ο Émile Zola (π.χ. στο μυθιστόρημα *Nana*). Στην Ελλάδα εισάγεται με μικρή καθυστέρηση και επηρεάζει πεζογράφους όπως ο Παπαδιαμάντης (*Φόνισσα*, *Πατέρα στο σπίτι*), ο Θεοτόκης (*Η Τιμή και το Χρήμα*) κ.ά., χωρίς πάντοτε να μπορεί να διακριθεί από την ηθογραφία. Πάντως, το περισσότερο επηρεασμένο από το νατουραλισμό ελληνικό πεζογράφημα θεωρείται ο *Ζητιάνος* του Α. Καρκαβίτσα (1896).

Γενικά χαρακτηριστικά. Τα βασικά γνωρίσματα του νατουραλισμού συμπίπτουν με τον ρεαλισμό αλλά εμφανίζονται πιο δραματικά και στην ακραία εκδοχή τους:

α) Μιμητική αναπαράσταση της πραγματικότητας με ακρίβεια και πιστότητα (ομοιότητα με ρεαλισμό.)

β) Θέματα από την καθημερινότητα, τις εμπειρίες και τον τρόπο ζωής των περισσότερων ανθρώπων, ιδίως των φτωχών λαϊκών στρωμάτων (ομοιότητα με ρεαλισμό). Οι νατουραλιστές συγγραφείς διαθέτουν κοινωνική συνείδηση και στοχεύουν στην καταγγελία των άθλιων συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης – με αυτή την έννοια βρίσκονται στον αντίποδα του ρομαντισμού.

γ) Επιλογή προκλητικότερων θεμάτων (π.χ. οι ήρωες των έργων είναι οι απόκληροι της κοινωνίας, οι αδικημένοι, οι άνθρωποι του υποκόσμου, οι σωματικά και ψυχικά άρρωστοι κ.λπ.), σε συνδυασμό με κοινωνική καταγγελία και αυστηρή κριτική, με στόχο να προκαλέσουν την αντίδραση του κοινού απέναντι στα κακώς κείμενα.

δ) Επιμονή στην εξονυχιστική περιγραφή, στη φωτογραφική λεπτομέρεια ακόμη και δυσάρεστων ή απεχθών καταστάσεων.

ε) Μελέτη της ηθικής συμπεριφοράς των ανθρώπων με στόχο να αποδειχθεί ότι είναι δέσμιοι εξωτερικών δυνάμεων (φυσικών και κοινωνικών) και εσωτερικών παρορμήσεων (π.χ. η πείνα, η σκληρότητα, το γενετήσιο ένστικτο κ.λπ.) · επομένως απουσιάζει παντελώς το ηρωικό στοιχείο.

στ) Παρουσίαση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα διαθέσεων της στιγμής ή κληρονομικών παρορμήσεων.

ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ

Προσδιορισμός. Ο όρος ηθογραφία αποδίδει γενικά την περιγραφή και απόδοση ή αναπαράσταση των ηθών, των εθίμων, της ιδεολογίας και της ψυχοσύνθεσης ενός λαού, όπως αυτά διαμορφώνονται υπό την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος και των ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Αυτή η αναπαράσταση επιχειρείται στη λογοτεχνία, τη ζωγραφική και τη γλυπτική και προϋποθέτει το ρεαλισμό, αφού στηρίζεται στην παρατήρηση και στοχεύει στην αντικειμενική απεικόνιση.

Ειδικότερα στη Νέα Ελληνική Λογοτεχνία η ηθογραφία εντοπίζεται ως τάση της πεζογραφίας που ξεκινά λίγο μετά το 1880 και φτάνει μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα – άρα συνδέεται με τη Νέα Αθηναϊκή Σχολή και την ανάπτυξη του νεοελληνικού διηγήματος. Υπό αυτή την έννοια η πεζογραφική ηθογραφία είναι φαινόμενο κυρίως ελληνικό: περιγράφει τα ήθη, τα έθιμα και τη νοοτροπία των απλών ανθρώπων της υπαίθρου, οι οποίοι αποτελούν και τους κεντρικούς χαρακτήρες των έργων. Από πολλούς θεωρείται ως η ελληνική εκδοχή του ρεαλισμού και, ως ένα βαθμό, και του νατουραλισμού. Οι ηθογράφοι καλλιέργησαν σχεδόν αποκλειστικά το διήγημα και συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη του είδους αυτού στη νεοελληνική λογοτεχνία.

Στο πλαίσιο της νεοελληνικής ηθογραφίας μπορεί να γίνει διάκριση στις ακόλουθες επιμέρους τάσεις:

α) Ηθογραφία των πρώτων διηγηματογράφων, δηλ. η ωραιοποιημένη, ειδυλλιακή αναπαράσταση των ηθών της ελληνικής υπαίθρου που είναι επηρεασμένη από την επιστήμη της λαογραφίας.

β) Ρεαλιστική ή νατουραλιστική ηθογραφική πεζογραφία, η οποία προβάλλει όχι μόνο τις ειδυλλιακές αλλά και τις σκοτεινές πλευρές των μικρών κλειστών κοινωνιών της ελληνικής υπαίθρου (Α. Παπαδιαμάντης, Α. Καρκαβίτσας).

Ιστορικά στοιχεία και κύριοι εκπρόσωποι. Η ηθογραφία γεννιέται το 1883, όταν το περιοδικό *Εστία* προκήρυξε διαγωνισμό για τη συγγραφή διηγήματος με θέμα ελληνικό. Στην επόμενη πενταετία (1883-1888), καθώς όλο και περισσότερες εφημερίδες και περιοδικά αναζητούν ελληνικά διηγήματα, εμφανίζονται οι κυριότεροι εκπρόσωποι της ηθογραφίας στα ελληνικά γράμματα: Γ. Βιζυηνός (ο εισηγητής), Α. Παπαδιαμάντης, Γ. Δροσίνης, Μ. Μητσάκης, Κ. Κρυστάλλης, Α. Καρκαβίτσας, Χρ. Χρηστοβασίλης, Ι. Κονδυλάκης, Γρ. Ξενόπουλος, Γ. Βλαχογιάννης, Α.Εφταλιώτης.

Βασικά χαρακτηριστικά των ηθογραφικών διηγημάτων:

- Κύρια πηγή άντλησης της πρώτης ύλης των έργων είναι η ύπαιθρος, αφού εκεί κατοικούσε μέχρι τότε το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού.
- Τα έργα περιλαμβάνουν εθιμογραφία και λαογραφία, μερικά σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποβαίνει εις βάρος της λογοτεχνικής τους αξίας. Όταν, ωστόσο, η περιγραφή των εθίμων εντάσσεται φυσιολογικά στον αφηγηματικό κορμό, τότε το αποτέλεσμα είναι επιτυχημένο.
- Το ύφος τους είναι συχνά λυρικό και συναισθηματικό.
- Σε πολλές περιπτώσεις εμπνέονται από προσωπικά βιώματα των συγγραφέων τους – αρκετοί διηγηματογράφοι χρησιμοποιούν τον τόπο καταγωγής τους ως πλαίσιο δράσης των έργων τους (π.χ. ο Παπαδιαμάντης τη Σκιάθο).
- Πολλά ηθογραφικά διηγήματα αποτελούν την πρώτη συστηματική προσπάθεια για συγγραφή πεζογραφημάτων στη δημοτική γλώσσα.
- Τα ηθογραφικά διηγήματα περιλαμβάνουν από τη μία πλευρά σπουδαία έργα, τα οποία έδωσαν στη νεοελληνική λογοτεχνία ώθηση προς το ρεαλισμό και το νατουραλισμό, και από την άλλη στείρες επαναλήψεις και παραλλαγές του ίδιου θέματος.

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ – ΣΥΜΒΟΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Βασικά στοιχεία. Συμβολισμός είναι το λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε στη Γαλλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Jean Moréas 1886, Το μανιφέστο του συμβολισμού) ως αντίδραση στη μεγαλοστομία και το πομπώδες ύφος του ρομαντισμού από τη μία και στην αντικειμενικότητα και ακαμψία του παρνασισμού από την άλλη. Σημειωτέον ότι καλλιέργησε κυρίως την ποίηση και πολύ λιγότερο την πεζογραφία και το θέατρο και επηρέασε βαθιά τις ευρωπαϊκές λογοτεχνίες και τη νέα ελληνική. Το όνομά του προέρχεται από τη συχνή και εν πολλοίς ιδιόμορφη χρήση συμβόλων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα σύμβολα είναι το μόνο

χαρακτηριστικό του κινήματος ή ότι τα άλλα λογοτεχνικά ρεύματα δεν χρησιμοποιούν σύμβολα.

Πρόκειται στην ουσία για την τέχνη που εκφράζει ιδέες και συναισθήματα όχι με άμεση περιγραφή ή εικόνα, αλλά μέσω συμβόλων που δεν επεξηγούνται, αλλά υποβάλλονται στον νου του αναγνώστη. Ο εξωτερικός κόσμος αυτός καθ' αυτός δεν παρουσιάζει για τον συμβολιστή κανένα ενδιαφέρον, αλλά λειτουργεί ως μέσο, ως σύμβολο, για να προσεγγίσει το πραγματικό του αντικείμενο: την έκφραση ιδεών, ψυχικών καταστάσεων, συναισθημάτων κ.λπ., σε προσωπικό επίπεδο, και τη διείδυση στον κόσμο των ιδεών (με την πλατωνική σημασία), στην υπερβατική πραγματικότητα, σε φιλοσοφικό επίπεδο.

Κύρια χαρακτηριστικά. Η συμβολιστική ποίηση διαθέτει ορισμένα βασικά γνωρίσματα που ανάγονται στο σύνολό τους στις παραπάνω γενικές αρχές. Συγκεκριμένα:

- Το νοηματικό περιεχόμενο του ποιήματος περιορίζεται στο ελάχιστο. Για τους συμβολιστές, η ποίηση δεν έχει φιλοσοφικό περιεχόμενο ούτε ηθικο-διδασκτικό χαρακτήρα και δεν πρέπει να παρεμβαίνει στα θέματα της δημόσιας ζωής, αλλά να μένει πάντοτε στο επίπεδο της καθαρής ποίησης (*poésie pure*), δηλ. να δημιουργεί έναν διαφορετικό, ποιητικό κόσμο γεμάτο μαγεία και γοητεία .
- Οι ψυχικές καταστάσεις αποδίδονται με τρόπο έμμεσο και υπαινικτικό (μέσω συμβόλων). Η γλώσσα χρησιμοποιείται με υποβλητικό τρόπο, οι περιγραφές είναι διαισθητικές, όχι ρεαλιστικές .
- Υπάρχει έντονη πνευματικότητα, ιδεαλισμός, ακόμη και μυστικισμός σε ορισμένες περιπτώσεις.
- Καταβάλλεται προσπάθεια για τη δημιουργία κλίματος ρευστού, συγκεχυμένου και ασαφούς και υπάρχει διάθεση μελαγχολίας και ονειροπόλησης.
- Ο στίχος διακρίνεται από μουσικότητα, η οποία συνδυάζεται με την υποβλητικότητα (προσπάθεια ταύτισης της ποίησης με τη μουσική).
- Τεχνικές και εκφραστικές καινοτομίες: η ομοιοκαταληξία είναι χαλαρή, τα ποιήματα περιλαμβάνουν πολλά και πρωτότυπα εκφραστικά μέσα (μεταφορές, εικόνες κ.λπ.), το λεξιλόγιο είναι πλούσιο, ιδιότυπο και πολύ προσεκτικά επιλεγμένο. Εν ολίγοις: τα συμβολιστικά ποιήματα προσεγγίζουν τη μοντέρνα πρωτοποριακή ποίηση.

Βασικοί εκπρόσωποι. Πρόδρομοι του συμβολισμού είναι ο Γάλλος Charles Baudelaire και ο Αμερικανός Edgar Allan Poe. Στη Γαλλία, ο συμβολισμός συνδέθηκε στενά με τους λεγόμενους *ποιητές της παρακμής (decadents)* και έλαβε διάφορες εκφάνσεις και παραλλαγές: «μελωδική» ποίηση: Arthur Rimbaud, Paul Verlain ακραία συμβολικότητα: Stephan Mallarmé, ποίηση με ρεαλιστικότερες διαθέσεις: Jules Laforgue, Tristan Corbier, «καθαρή ποίηση» Paul Valéry κ.ά. Από τον συμβολισμό επηρεάστηκαν οι

- Rainer Maria Rilke και Stefan George στον γερμανόφωνο χώρο

- W. B. Yeats Ezra Pound και T.S. Elliot στον αγγλόφωνο χώρο
- Federico Garcia Lorca στον ισπανόφωνο χώρο.

Το τέλος. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά του συμβολισμού (μουσικότητα, υποβλητικότητα, περιορισμένο νοητικό περιεχόμενο του ποιήματος), ενώ στην αρχή λειτούργησαν ανανεωτικά, με την πάροδο του χρόνου έγιναν αυτοσκοποί και κατέληξαν παράγοντες ανασταλτικοί της οποιασδήποτε εξέλιξης. Έτσι τον συμβολισμό ήρθε με τη σειρά του να ανανεώσει το επόμενο ποιητικό κίνημα, ο υπερρεαλισμός.

Οι Έλληνες συμβολιστές. Το ρεύμα του συμβολισμού επηρέασε και τη νεοελληνική λογοτεχνία κατά τα πρώτα έτη του 20^{ου} αιώνα (1910-1920). Οι λογοτέχνες στρέφονται προς τη γνήσια έκφραση του συναισθήματος, υποβάλλουν με τις γλωσσικές επιλογές τους και ερμηνεύουν υποκειμενικά την πραγματικότητα ως τόπο μελαγχολίας και απελπισίας.

Καθαροί συμβολιστές στη νεοελληνική λογοτεχνία δεν μπορούν να θεωρηθούν πολλοί: Γ. Καμπύσης, Σπ. Πασαγιάννης και κυρίως Κ. Χατζόπουλος. Ωστόσο, γύρω στα 1920 (δηλ. την πρώτη δεκαετία του Μεσοπολέμου) εμφανίζεται μία ομάδα ποιητών που επηρεάζονται βαθιά από τον γαλλικό συμβολισμό, εκφράζοντας παράλληλα το πνεύμα της εποχής (ψυχικός κάματος, μελαγχολία, δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα κ.λπ.). Αυτοί εμφανίζουν τόσα κοινά γνωρίσματα ώστε να δημιουργήσουν την αθηναϊκή σχολή του Νεοσυμβολισμού και του Νεορομαντισμού: Ρώμος φιλύρας, Ναπολέων Λαπαθιώτης, Κώστας Ουράνης, Κώστας Καρυωτάκης, Μήτσος Παπανικολάου, Τέλλος Άγρας, Τάκης Παπατσώνης, Μαρία Πολυδούρη κ.ά..

Τα βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής τους είναι:

- η απομάκρυνση από την επίδραση του Παλαμά με τις μεγαλοστομίες και τον ρητορισμό·
- η εισαγωγή του χαμηλού και ήπιου λυρισμού και της μουσικότητας στη νεοελληνική ποίηση·
- η έκφραση συνήθως τραυματικών συναισθημάτων και ψυχικών αδιεξόδων του μεμονωμένου ατόμου·
- η απόδοση κλίματος απαισιοδοξίας και περιπάθειας, συνοδευόμενης από την αίσθηση του ανικανοποίητου·
- (κυρίως) η ειλικρίνεια του βιώματος, η οποία συνδυάζει την κουρασμένη ρομαντική διάθεση με μία πιο λεπτή και εκλεπτυσμένη γεύση των πραγμάτων. Άλλωστε, οι περισσότεροι είχαν ταυτίσει τη ζωή με την τέχνη τους, πράγμα που το πλήρωσαν ακριβά.

Κώστας Καρυωτάκης. Ο σημαντικότερος από όλους, ο ποιητής που δημιούργησε φιλολογική μόδα με το όνομά του («καρυωτακισμός») και τον οποίο μιμήθηκαν οι περισσότεροι: ποίηση

σοβαρή, χωρίς περιπλοκία και φιλαρέσκεια· δραματική αντίθεση: πληθωρικός πόθος ζωής, μεστή αίσθηση της πραγματικότητας από τη μία και από την άλλη η αίσθηση του μάταιου, του χαμένου, που φτάνει στο τέλος σε ένα τραγικό αδιέξοδο, με τελική συνέπεια την αυτοκτονία· στάση αντιηρωική, αντιιδανική· διαμαρτυρία και σάτιρα που φτάνει στον σαρκασμό.

Τέλλος Άγρας. Στα ποιήματά του αποδίδει τη μονοτονία της καθημερινότητας, τη μελαγχολία της αθηναϊκής φτωχογειτονιάς, τα θλιμμένα δειλινά κ.λπ. Γνήσιος συμβολιστής, δείχνει εξαιρετική φροντίδα στην τεχνική των στίχων του και επεξεργάζεται πολύ τα ποιήματά του, ώστε να τους δώσει την οριστική μορφή.

Μαρία Πολυδούρη. Γυναικεία ποιητική φωνή με πηγαίο λυρισμό και τρυφερή γυναικεία ευαισθησία γεμάτη θλίψη που δεν αντισταθμίζει όμως την προχειρότητα των στίχων της.

ΠΑΡΝΑΣΣΙΣΜΟΣ

Γενικά. Ο όρος *παρνασσισμός* (*mouvement parnassien*) αναφέρεται στο λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε στη Γαλλία γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ως αντίδοτο προς τον παρακμάζοντα εκείνη την εποχή ρομαντισμό και στις υπερβολές του. Η ονομασία του κινήματος παραπέμπει άμεσα στο ελληνικό βουνό *Παρνασσός* και στη μυθολογική του διάσταση ως κατοικίας των Μουσών. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1866, όταν οι Κατούλ Μαντές και Ξαβιέ ντε Ρικάρ εξέδωσαν το φιλολογικό περιοδικό *Σύγχρονος Παρνασσός*, και συνδέθηκε αφενός με την επαναφορά στοιχείων του κλασικισμού στη λογοτεχνία και αφετέρου με την αποδοχή του δόγματος «η τέχνη για την τέχνη», όπως εκφράστηκε μέσα από το έργο του Θ. Γκωτιέ. Το κίνημα του παρνασσισμού αναπτύχθηκε για τρεις περίπου δεκαετίες (1850-1880) και επηρέασε, εκτός της γαλλικής, και άλλες ευρωπαϊκές λογοτεχνίες, μεταξύ των οποίων και η νέα ελληνική.

Κυριότεροι εκπρόσωποι. Στη Γαλλία ο Παρνασσισμός εκπροσωπείται από τους Leconte de Lisle, Théophile Gautier, François Coppée, Théodore de Banville, Sully Prudhomme, Catulle Mendès κ.ά., ενώ παρνασσικά στοιχεία ανιχνεύονται και στο έργο ορισμένων από τους σημαντικότερους γάλλους ποιητές του 19^{ου} αι, όπως ο Charles Baudelaire, ο Stéphane Mallarmé, ο Lautréamont κ.ά..

Στη νέα ελληνική λογοτεχνία ο παρνασσισμός εμφανίζεται το 1880 (Νέα Αθηναϊκή Σχολή) ως αντίδραση προς τον προγενέστερο ρομαντισμό, υιοθετώντας όλα λίγο-πολύ τα χαρακτηριστικά του αντίστοιχου γαλλικού κινήματος. Παρνασσικά ποιήματα έγραψαν ο Κ. Παλαμάς, ο Ι. Γρυπάρης, ο Γ. Δροσίνης, ο Ν. Καμπάς, ο Α. Προβελέγγιος και ο Λ. Μαβίλης, ενώ επιδράσεις του παρνασσισμού εντοπίζονται στο έργο και μεταγενέστερων ποιητών, όπως ο Α. Σικελιανός και ο Κ. Βάρναλης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι έλληνες παρνασσιστές ποιητές υιοθέτησαν τη δημοτική γλώσσα σε αντίθεση προς την καθαρεύουσα των ρομαντικών.

Χαρακτηριστικά του Παρνασσισμού. Σε γενικές γραμμές οι ποιητές που εντάσσονται στο κίνημα του *παρνασσισμού* επεδίωκαν τη ρεαλιστική αναπαράσταση γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. και την απουσία πάθους και έντασης, σε αντίθεση προς τις συναισθηματικές υπερβολές, τον άκρατο υποκειμενισμό και την ακρότητα του ρομαντισμού. Τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της ποίησής τους μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

α) Περιεχόμενο:

- καλλιέργεια απρόσωπης και αντικειμενικής ποίησης, σύμφωνης με το επιστημονικό πνεύμα της εποχής ·
- άντληση θεμάτων και εικόνων από τη μυθολογία και την ιστορία αρχαίων πολιτισμών, ιδίως του ελληνικού και του ινδικού ·
- έκφραση ηρεμίας, γαλήνης και απάθειας, με τον τρόπο της κλασικής τέχνης («το ποίημα πρέπει να έχει την ομορφιά ενός αρχαίου αγάλματος») ·
- ψυχρότητα και αποστασιοποίηση, ποιητική δημιουργία χωρίς τη ζεστασιά της ανθρώπινης παρουσίας, μακριά από την αληθινή ζωή.

β) Μορφή:

- μεγάλη σημασία στην ακρίβεια της έκφρασης, επιμονή στην αναζήτηση των κατάλληλων λέξεων (ιδίως επιθέτων) και στη λεπτομέρεια ·
- ιδιαίτερη επεξεργασία του στίχου, ομοιοκαταληξία και απόλυτη πειθαρχία προς τους ρυθμικούς, μετρικούς και στιχουργικούς κανόνες, με στόχο η μορφή του ποιήματος να αγγίξει την τελειότητα ·
- το σύνολο του ποιήματος αποπνέει στατικότητα, γι' αυτό και συχνά παρομοιάζεται με ζωγραφικό πίνακα.

Αξιολόγηση. Η μεγάλη συμβολή του παρνασσισμού στην ποίηση είναι ότι έφερε την ισορροπία, μετά από τις υπερβολές και τα αρρωστημένα ξεσπάσματα του ρομαντισμού. Ωστόσο ως κίνημα δεν είχε διάρκεια, δεν άσκησε επίδραση σε άλλες μορφές τέχνης ούτε γνώρισε τη μεγάλη διάδοση των άλλων κινήματων (π.χ. του ρομαντισμού, του συμβολισμού κ.ά.) στις ευρωπαϊκές λογοτεχνίες.

Πηγές:

- Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' τεύχος
- Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' τεύχος , Βιβλίο του καθηγητή
- Λεξικό Λογοτεχνικών όρων ΟΕΔΒ
- Νεότερη ευρωπαϊκή λογοτεχνία, Β' γενικού λυκείου (επιλογής) ΟΕΔΒ
- Πολίτης, Λ. (1985⁴). Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Wikipedia
- https://docs.google.com/presentation/d/1cRdTvEoEb16uZKs3FcXT_ehYNTldgb5Q9KhLN1ydXgs/embed?hl=el&size=s#slide=id.p26. Ανάκτηση: 18 / 09 / 2014.

ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ – ΝΕΟΤΕΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Μοντερνισμός. Πρόκειται για μία σειρά από τάσεις και κατευθύνσεις όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και στην τέχνη γενικότερα, που η αρχή τους τοποθετείται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και η πλήρης ανάπτυξή τους στις τέσσερις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Είναι κίνημα διεθνές, εμφανίζεται σε διάφορες χώρες, καλύπτει όλες σχεδόν τις μορφές της τέχνης (λογοτεχνία, ζωγραφική, μουσική, θέατρο, αρχιτεκτονική κ.λπ.) και χαρακτηρίζεται από ριζοσπαστικούς πειραματισμούς κάθε είδους. Στους κόλπους του αναπτύσσονται πολλά επιμέρους ρεύματα, ποικίλες σχολές και διαφορετικές τάσεις, κάποτε διαμετρικά αντίθετες μεταξύ τους. Όσον αφορά ειδικότερα στη λογοτεχνία, τα τέσσερα βασικά ρεύματα που μπορούν να υπαχθούν στο ευρύ κίνημα του μοντερνισμού είναι τα ακόλουθα: α) ο *συμβολισμός* (περίπου 1880-1930), β) ο *φουτουρισμός* (Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία 1909-1920), γ) ο *ντανταϊσμός* (Ζυρίχη και Παρίσι 1916-1921) και δ) ο *υπερρεαλισμός* (1920 – δεκαετία του 1940, περίοδος ακμής). Από αυτά τα σημαντικότερα είναι ο συμβολισμός και κυρίως ο υπερρεαλισμός – αυτά καθόρισαν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της μοντέρνας / νεοτερικής ποίησης στην ευρωπαϊκή και τη νεοελληνική λογοτεχνία.

Νεοτερική ποίηση στη νεοελληνική λογοτεχνία. Είναι η δεύτερη μεγάλη κατηγορία της νεοελληνικής ποίησης (η πρώτη είναι η παραδοσιακή). Ο όρος αντιστοιχεί γενικά στη μοντέρνα ποίηση, δηλαδή αυτή που εντάσσεται στα κινήματα του μοντερνισμού. Οι απαρχές της τοποθετούνται χρονικά γύρω στα 1930 – μερικοί μάλιστα θεωρούν ότι η νεοτερική ποίηση στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1931, όταν ο Γ.Σεφέρης δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τον τίτλο *Στροφή*. Στην πραγματικότητα, όμως, το πέρασμα από την παραδοσιακή στη νεοτερική ποίηση έγινε σταδιακά, με βασικούς σταθμούς το έργο των Κ.Π. Καβάφη και Κ.Γ. Καρυωτάκη.

Βασικά χαρακτηριστικά. Τα βασικά χαρακτηριστικά της νεοτερικής (μοντέρνας) ποίησης είναι τα ακόλουθα:

A) Ως προς τη μορφή:

- το ποίημα γράφεται σε ελεύθερο στίχο (χωρίς μέτρο και ομοιοκαταληξία, μόνο με εσωτερικό ρυθμό και όχι πάντα)
- το ποίημα δεν κατανέμεται και δεν οργανώνεται σε στροφές σταθερής έκτασης και μορφής (π.χ. υπάρχουν άνισα στροφικά σύνολα ή ολόκληρο το ποίημα είναι ένα ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο)
- οι στίχοι δεν έχουν ορισμένο αριθμό συλλαβών (π.χ. μπορεί ένας στίχος να αποτελείται από μία μόνο λέξη ή μία συλλαβή ή, αντίθετα, να περιλαμβάνει μακρές περιόδους)
- ορισμένες φορές το ποίημα δεν αναπτύσσεται σε μορφή στίχων, αλλά γράφεται με τρόπο που θυμίζει πεζό λόγο (πεζόμορφο ποίημα / πεζοτράγουδο).

B) ως προς τη γλώσσα και το περιεχόμενο:

- ποιητική έκφραση που προσεγγίζει τους τόνους, τον χαρακτήρα και το ύφος της καθημερινής γλώσσας (σε αντίθεση με το «ποιητικό» λεξιλόγιο του συμβολισμού)
- εκφραστική τόλμη που αντιστοιχεί και σε διανοητική τόλμη (ιδέες και έννοιες φαινομενικά ασύμβατες συμπλέκονται μεταξύ τους)
- ανάπτυξη της δραματικότητας
- διανοητική σκοτεινότητα (ερμητικότητα): το νεότερικό ποίημα δεν αποκαλύπτει εύκολα τον θεματικό του πυρήνα, συνήθως έχει χαρακτήρα δυσνόητο και κλειστό (αυτό δεν ισχύει για όλα τα ποιήματα)
- η νοηματική αλληλουχία του ποιήματος υπερβαίνει το έλλογο στοιχείο και περιλαμβάνει το άλογο ή το υπερ-λογο (σε ορισμένες περιπτώσεις, π.χ. στον υπερρεαλισμό) – με άλλα λόγια, το ποίημα δεν περιγράφει την πραγματικότητα ούτε εντάσσεται σε αυτήν, αλλά δημιουργεί τη δική του πραγματικότητα.

ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Γενικά. Είναι το τελευταίο και, χωρίς αμφιβολία, το πιο σημαντικό από τα κινήματα του μοντερνισμού και της πρωτοπορίας. Θεωρείται το πιο σπουδαίο κίνημα της περιόδου του Μεσοπολέμου που ξεκίνησε από τη Γαλλία και επηρέασε την καλλιτεχνική δημιουργία σε διεθνές επίπεδο. Όπως και τα άλλα κινήματα του μοντερνισμού, δεν περιορίστηκε στη λογοτεχνία, αλλά αναπτύχθηκε και σε άλλες μορφές τέχνης (π.χ. τη ζωγραφική, τον κινηματογράφο κ.λπ.). Ιδρυτής και αρχηγός του ήταν ο γάλλος γιατρός και ψυχαναλυτής André Breton (1924, Το Μανιφέστο του υπερρεαλισμού), ενώ κυριότεροι ευρωπαίοι εκπρόσωποι του κινήματος θεωρούνται οι ποιητές Louis Aragon, Paul Eluard, Antonin Artaud, οι ζωγράφοι Max Ernst, Salvador Dali, Andre Masson, ο σκηνοθέτης Luis Bunuel κ.ά.

Επιδράσεις. Ο υπερρεαλισμός υιοθέτησε στοιχεία από το προγενέστερο κίνημα του dada, όπως για παράδειγμα την απόρριψη της παράδοσης, την αντιπαράθεση με την αστική τάξη και την ιεραρχία της, την αισθητική της πρόκλησης και την αναζήτηση του τυχαίου ως γενεσιουργού αιτίου της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Επίσης, η φυσιογνωμία του κινήματος επηρεάστηκε έντονα από την ψυχανάλυση. Τέλος, οι γάλλοι υπερρεαλιστές συνδέθηκαν με τον μαρξισμό και τους πολιτικούς αγώνες της αριστεράς, ωστόσο η πολιτική αυτή διάσταση του κινήματος δεν καλλιεργήθηκε σε άλλες χώρες, λ.χ. δεν εμφανίζεται στον ελληνικό υπερρεαλισμό.

Προσδιορισμός. Καλλιτεχνικός στόχος του υπερρεαλισμού είναι η υπέρβαση της λογικής και του πραγματικού κόσμου, με την καταγραφή ή την παράσταση των υποσυνείδητων ενεργειών της ψυχής και των ονειρικών της εντυπώσεων. Οι υπερρεαλιστές πιστεύουν ότι ο καλλιτέχνης – αλλά και ο άνθρωπος γενικότερα – δεν πρέπει να μένει εγκλωβισμένος στην πραγματικότητα της καθημερινής ζωής, αλλά να χρησιμοποιεί τη φαντασία, την τύχη, το όνειρο και το ασυνείδητο για να φτάσει σε μία άλλη πραγματικότητα, σε μία υπερ-πραγματικότητα πνευματικής φύσης, μέσα στην οποία θα βρουν διέξοδο οι δημιουργικές ανησυχίες του. Ειδικά για τη λογοτεχνία, και ειδικότερα για την ποίηση, οι υπερρεαλιστές επιστράτευαν κάθε διαθέσιμο μέσο για διέγερση και επικοινωνία με το υποσυνείδητο: καταγραφή ονείρων, ύπνωση και την περίφημη *αυτόματη γραφή*, στην οποία υποτίθεται ότι ο δημιουργός καταγράφει, χωρίς καμία παρέμβαση της λογικής, ό,τι του υπαγορεύει το υποσυνείδητό του. Με την τεχνική αυτή το ποίημα γράφεται χωρίς συγκινησιακό, διδακτικό ή άλλο στόχο, με λεκτικούς συνδυασμούς που δεν υπακούουν σε ορθολογικούς νόμους και χωρίς να αποσκοπεί σε κανένα αισθητικό αποτέλεσμα. Αντίθετα, επιδιώκει να σπάσει τη συνήθεια της μίμησης στη λογοτεχνία, δηλαδή της ρεαλιστικής και νατουραλιστικής περιγραφής της πραγματικότητας. Βέβαια, η - ελάχιστη έστω - παρέμβαση της λογικής στους συνειρμούς που υπαγορεύει το υποσυνείδητο είναι αναπόφευκτη, όπως γρήγορα συνειδητοποίησαν και αναγνώρισαν οι υπερρεαλιστές.

Βασικά χαρακτηριστικά. Ο υπερρεαλισμός στη λογοτεχνία αφορά κυρίως στην ποίηση και διακρίνεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Η χρήση της αυτόματης γραφής: καταγράφονται οι εικόνες του υποσυνειδήτου με συνειρμική ακολουθία, αναμειγνύονται φαντασιώσεις, όνειρα και αισθητηριακές εμπειρίες, οράματα και πραγματικά βιώματα – όλα όσα βγαίνουν στην επιφάνεια από την αναδίφηση στην ανθρώπινη ψυχή και από την ενεργοποίηση της μνήμης, η οποία λειτουργεί ακατάστατα και απρόβλεπτα. Η καταγραφή γίνεται χωρίς μεσολάβηση λογικής ή / και επεξεργασίας, γι' αυτό και παίρνει την έννοια της απελευθέρωσης από όλες τις μορφές της καταπίεσης που επιβάλλει η κοινωνία στον άνθρωπο (φροϋδική επίδραση).
- Αποτέλεσμα της αυτόματης γραφής είναι τα πολλά και σύνθετα σύμβολα, η συμπύκνωση και η ερμητικότητα των νοημάτων – στοιχεία που προϋποθέτουν την ενεργητική συμμετοχή του αναγνώστη, τη βύθισή του μέσα στο ποίημα.
- Η απαλλαγή από κάθε μορφικό στοιχείο που θα μπορούσε να περιορίσει την ελεύθερη έκφραση του ποιητή (στις ακραίες περιπτώσεις: απορρύθμιση του ποιήματος). Συγκεκριμένα, παρατηρείται: απουσία στίξης, παραβίαση των συμβατικών κανόνων της γραπτής μορφής της γλώσσας (π.χ. σε σχέση με τη χρήση κεφαλαίων γραμμάτων), ελλειπτικότητα και αφαιρετικότητα στις περιόδους του λόγου, απροσδόκητες παύσεις και διακοπές.
- Οι ζωηρές και απροσδόκητες λεκτικές εντυπώσεις που προκαλούνται από τον μηχανισμό της τύχης και την ορμή του υποσυνειδήτου. Οι λέξεις είναι ελεύθερες και αυτόνομες, χρησιμοποιούνται μάλιστα με τρόπο που ξεφεύγει συχνά από το επιβεβλημένο νόημά τους.

Ο ελληνικός υπερρεαλισμός. Η εκδήλωση του υπερρεαλιστικού κινήματος στην ελληνική πραγματικότητα εμφανίζεται αρκετά εξασθενημένη και με σχετική καθυστέρηση (1935) λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών (παραμονές της δικτατορίας του Μεταξά). Ωστόσο, ο υπερρεαλισμός αποτελεί το μόνο από τα κινήματα του μοντερνισμού που άσκησε πραγματικά μεγάλη επίδραση στη νεοελληνική λογοτεχνία. Πρώτος οι Ανδρέας Εμπειρικός κυκλοφόρησε το 1935 την ποιητική συλλογή *Υψικάμινος*, γραμμένη εξ ολοκλήρου με την τεχνική της αυτόματης γραφής, η οποία προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων, αλλά και επηρέασε πολύ την ποιητική πραγματικότητα του καιρού της. Στο κίνημα του υπερρεαλισμού εντάσσονται ο Νίκος Εγγονόπουλος, ο Νίκος Γκάτσος και, σε κάποιο βαθμό, και ο Οδυσσέας Ελύτης, ενώ υπερρεαλιστικά στοιχεία ανιχνεύονται στο έργο πολλών άλλων ποιητών (π.χ. Ε. Κακναβάτος, Μ. Σαχτούρης, Δ. Παπαδίτσας κ.ά).

Τα χαρακτηριστικά της ποιητικής του Οδυσσέα Ελύτη:

- Εικονοπλαστική φαντασία : όλα τα είδη εικόνων, ποικιλία φραστικών τρόπων στη συντακτική διατύπωση των εικόνων ·

- πλούσιο αίσθημα ρυθμού (παρηχήσεις, επαναλήψεις, ηχητικά στοιχεία, διάσπαρτα μέτρα κ.λπ.) ·
- βασικό θέμα: το μεσογειακό – ελληνικό τοπίο σε μία απέραντη συναρμολόγηση ποιητικών και μαγικών εικόνων ·
- υπερρεαλισμός προσωπικού χαρακτήρα, χωρίς μεγάλη σχέση με το γαλλικό πρότυπο, σε συνδυασμό με επίδραση από τον ρομαντισμό ·
- τόνος δοξαστικός, λατρευτικός, εκστατικός, λυρικό ύφος ·
- αναδεικνύεται η λέξη και οι φραστικές μονάδες αυτοδύναμης ακτινοβολίας // τα λεξιλογικά στοιχεία προκαλούν αναφλέξεις εικόνων και ήχων, αιφνιδιαστικές υποστροφές, αντιστροφές του ευνόητου ·
- παρατηρείται συναισθηματική αποτίμηση του κόσμου, κατάλυση της απολυταρχίας του λογικού και επαναφορά του υπερ-λογου στοιχείου στο προσκήνιο ·
- αξιοποιούνται τα ζωντανά στοιχεία της ελληνικής παράδοσης · αναβιώνουν μέσα από τους σύγχρονους εκφραστικούς τρόπους.

Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ '30

Προσδιορισμός. Με τον όρο «γενιά του 30» εννοούμε στη νεοελληνική λογοτεχνία τους νέους ποιητές και συγγραφείς που εμφανίστηκαν μέσα στη δεκαετία 1930 με 1940. Ο προσδιορισμός αυτός είναι γενικός και συμβατικός, δεδομένου ότι ορισμένοι από τους λογοτέχνες αυτούς (π.χ. ο Σ. Μυριβήλης) εμφανίζονται στα γράμματα πριν το 1930, ενώ άλλοι (π.χ. ο Οδυσσέας Ελύτης) περίπου στα μέσα της δεκαετίας. Ωστόσο, είναι αναμφισβήτητο ότι εκεί γύρω στο 1930 γίνεται αισθητή μία αλλαγή, μία ρήξη με το παρελθόν που συνοδεύεται από καινούργιους προβληματισμούς και την εμφάνιση μιας νέας συνείδησης, διαφορετικής από τα μέχρι τότε γνωστά και δεδομένα (Μ. Vittì). Τα σημάδια της νέας αυτής εποχής ξεκίνησαν με την πεζογραφία και ολοκληρώθηκαν αλλά και αποσαφηνίστηκαν με τη μοντέρνα ποίηση και την κριτική που πήγασε από αυτήν (Α. Καραντώνης).

Με άλλα λόγια, η γενιά του 30 περιλαμβάνει αφενός τη νεότερη ελληνική ποίηση, η οποία επηρεάστηκε από τις αρχές του συμβολισμού και του υπερρεαλισμού, και αφετέρου την πεζογραφία του Μεσοπολέμου, στην οποία καταγράφονται οι συγκλονιστικές εμπειρίες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της μικρασιατικής Καταστροφής και οι συνακόλουθες περιπέτειες των προσφύγων. Κύριο πνευματικό όργανο της γενιάς στάθηκε το περιοδικό Νέα Γράμματα που εκδιδόταν από το 1935 ως το 1940 – μέχρι δηλαδή το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η Πεζογραφία. Σπουδαίοι πεζογράφοι της γενιάς του 30 είναι ο Σ. Μυριβήλης, ο Κ. Πολίτης, ο Σ. Δούκας, ο Φ. Κόντογλου, ο Η. Βενέζης, ο Γ. Θεοτοκάς, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, ο Θ. Πετσάλης – Διομήδης, ο Α. Τερζάκης, ο Μ. Καραγάτσης, ο Π. Πρεβελάκης, η Λ. Νάκου, η Δ. Σωτηρίου – όλοι αυτοί εκπροσωπούν τη ρεαλιστική τάση που εκφράζει ως ένα βαθμό τη συνέχεια και την ανανέωση της παράδοσης. Έδρασαν και έγραψαν στην Αθήνα και γι' αυτό είναι γνωστοί ως εκπρόσωποι της αθηναϊκής πεζογραφίας.

Την ίδια περίοδο εμφανίζεται και η μοντερνιστική ή νεότερη τάση στην πεζογραφία που εκπροσωπείται από τους λογοτέχνες της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι συσπειρώθηκαν γύρω από το περιοδικό *Μακεδονικές Ημέρες*. Οι κυριότεροι είναι ο Στ. Ξεφλούδας, ο Γ. Δέλιος, ο Α. Γιαννόπουλος και ο Ν.Γ. Πεντζίκης.

Είναι δυνατόν να γίνουν και άλλες διαιρέσεις: α) από τη μία οι *μικρασιάτες λογοτέχνες* (π.χ. Διδώ Σωτηρίου, Στρατής Δούκας, Ηλίας Βενέζης, Φώτης Κόντογλου) που η καταγωγή τους σημάδεψε ανεξίτηλα το έργο τους, και από την άλλη οι *πεζογράφοι του ελλαδικού χώρου*, που εκπροσωπούν ολόκληρη την επικράτεια (Α. Τερζάκης, Μ. Καραγάτσης, Π. Πρεβελάκης, Γ. Σκαρίμπας, Ν.Γ. Πεντζίκης, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος), όπως αντανακλάται στα κείμενά τους: επίσης, β) από τη μια αυτοί που διαθέτουν παιδεία και άποψη σχετικά με τη λογοτεχνία (π.χ. ο Γ. Θεοτοκάς ή ο Α. Τερζάκης) και από την άλλη όσοι διαθέτουν λιγοστό θεωρητικό οπλισμό αλλά πηγαίο αφηγηματικό ταλέντο (π.χ. ο Σ. Μυριβήλης ή ο Η. Βενέζης). Τα έργα των

τελευταίων στέκουν αισθητικώς υψηλότερα, η πρώτη ομάδα ωστόσο καλλιέργησε και το δοκίμιο και έδωσε σπουδαία δείγματα του είδους. Σημαντικότεροι δοκιμογράφοι της γενιάς του 30 θεωρούνται οι Γ. Θεοτοκάς (έγραψε και το μανιφέστο της γενιάς), Α. Τερζάκης και Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος.

Βασικά χαρακτηριστικά της πεζογραφίας της γενιάς του 30. Αυτά μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

1. Καλλιεργείται κυρίως το σύγχρονο μέσο της εποχής, το μυθιστόρημα, διότι ωρίμασαν οι κατάλληλες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας, σταθεροποίηση της πολιτικής ζωής, διακίνηση ιδεών και ρευμάτων από την Ευρώπη μέσω των μεταφράσεων).
2. Παρατηρείται ιδιαίτερη φροντίδα για τη γλώσσα: Οι συγγραφείς της γενιάς πλάθουν τη δημοτική, της προσδίδουν ακρίβεια και πληρότητα. Για παράδειγμα, η γλώσσα του Μυριβήλη και του Πρεβελάκη έχει λάμψη, μαγεία και το ύφος τους είναι υποδειγματικό – τόσο που μπορεί να υπηρετήσει εκπαιδευτικές ανάγκες.
3. Από την άποψη του περιεχομένου, ανιχνεύονται συνθετότερες ψυχολογικές καταστάσεις και σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα σε σχέση με την προηγούμενη ηθογραφία.
4. Οι λογοτέχνες καταβάλλουν προσπάθεια να υπερβούν τα στενά ελληνικά όρια και να συμπορευτούν με τη σύγχρονη ευρωπαϊκή πεζογραφία.

Ο Σ. Μυριβήλης και «Η ζωή εν Τάφω». Ο Σ. Μυριβήλης (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Ευ. Σταματόπουλου) αποτελεί πολύ σημαντική μορφή των νεοελληνικών γραμμάτων και από τους πρωτοπόρους της γενιάς του 30. Φύση επαναστατική και ανήσυχη, τάχθηκε κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού με την βενιζελική παράταξη και κατατάχθηκε εθελοντής στο Σύνταγμα της Λέσβου. Υπηρέτησε στο Μακεδονικό Μέτωπο (στην περιοχή Μοναστηρίου της Σερβίας) και μέσα στα χαρακώματα άρχισε να γράφει πάνω σε κουτιά από τσιγάρα τη Ζωή εν Τάφω. Το κείμενο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά σε συνέχειες στην εφημερίδα «Καμπάνα» της Μυτιλήνης το 1924 και θεωρείται το καλύτερο έργο του.

Η «Ζωή εν Τάφω» είναι κείμενο με αντιπολεμικό και αντιηρωικό χαρακτήρα και ανήκει στην ομάδα των έργων που ξεπήδησαν από τη φρίκη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με τα εκατομμύρια νεκρούς και τραυματίες και την εφιαλτική εμπειρία της παραμονής των στρατιωτών στα χαρακώματα. Αυτό ακριβώς υποδηλώνει και ο τίτλος του, που έχει αντληθεί από τα Εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής: «η ζωή στον τάφο», δηλ. μέσα στο χαράκωμα. Μπορεί να συγκριθεί με ανάλογα ευρωπαϊκά έργα, που αποτελούν και τα κορυφαία δημιουργήματα της αντιπολεμικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα: «Η φωτιά» (Le feu) του Γάλλου Henri Barbusse, το «Ουδέν νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο» (In Western nichts

Neues) του Γερμανού E. M. Remarque και το «Αποχαιρετισμός στα όπλα» (A farewell to arms) του Αμερικανού E. Hemingway.

Το βιβλίο έχει τη μορφή σειράς επιστολών, τις οποίες υποτίθεται ότι απευθύνει ο λοχίας Αντώνης Κωστούλας προς κάποια γυναίκα, χωρίς να μπορέσει να τις ταχυδρομήσει. Μετά τον θάνατο του λοχία στη μάχη, υποτίθεται ότι περιμάζεψε τα χειρόγραφα ο αφηγητής και τα εξέδωσε. Στην ουσία, βέβαια, πρόκειται για μία σειρά πεζογραφημάτων, θεματικά ομόκεντρων, που περιλαμβάνουν την κεντρική πλαστοπροσωπία (ο λοχίας Κωστούλας και ο αφηγητής είναι ένα και το αυτό πρόσωπο και ταυτίζεται με τον συγγραφέα) και πολλά περιφερειακά πρόσωπα, τα οποία ανακυκλώνονται μέσα στο έργο. Το δομικό αυτό σχήμα ονομάζεται κύκλος διηγημάτων και είναι σπάνιο στα νεοελληνικά γράμματα.

Το σύνολο φανερώνει έναν πεζογράφο με σπάνια αφηγηματική ικανότητα και ασυνήθιστη λάμψη στον λόγο του. Η γλώσσα είναι επιμελημένη, οι περιγραφές εντυπωσιακές και με λεπτομέρειες φωτογραφικού φακού, το περιεχόμενο ωμό και αντισυμβατικό, η τεχνική αντιστικτική (δηλ. βασίζεται στην παρουσίαση αντιθετικών καταστάσεων). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μυριβήλης δούλευε και ξαναδούλευε τη Ζωή εν Τάφω πολλά χρόνια και την εξέδωσε πολλές φορές.

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία.

Γρηγοριάδης, Ν., Καρβέλης, Δ., Μηλιώνης, Χρ., Μπαλάσκας, Κ., Παγανός, Γ. & Παπακώστας, Γ. (2011). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τεύχος Β'.* ΟΕΔΒ.

Καραντώνης, Α. (1990³). *Πεζογράφοι και Πεζογραφήματα της Γενιάς του '30.* Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Παπαδήμα.

Μάρας Σ. (2006). *Η ξένοιαστη γενιά του 1930.* Αθήνα: Εξάντας.

Μητσάκης, Κ. (1987). *Σημεία Αναφοράς. Μελέτες Νεοελληνικής Φιλολογίας.* Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Μητσάκης, Κ. (1991). *Η γενιά του 30. Πανεπιστημιακές σημειώσεις.*

Παρίσης, Ιωαν & Παρίσης, Ν. (1999). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.* Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Πολίτης, Λ. (1985⁴). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.* Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Τζιόβας Δ. (2011). *Ο μύθος της γενιάς του Τριάντα. Νεοτερικότητα, ελληνικότητα και πολιτισμική ιδεολογία.* Αθήνα: Πόλις

Τσάκωνας Δ. (1989). *Η γενιά του '30.* Αθήνα: Κάκτος.

Vitti, M. (1977). *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και Μορφή.* Αθήνα: Ερμής.